

Hermann Zoltán

JÓKAI KARÁCSONYI NOVELLÁI

Jókainál – ahogy, persze, a romantika más íróinál is – nem ritka, hogy a történetek karácsony idején játszódnak. *A barátfalvi lévita* című Jókai-regény egész cselekménye, *A Bálványosvár Croesus apó* című fejezete és a *Szeretve mind a vérpadig* két fejezete is – a XVII-ediknek egyenesen *A két karácsonyfa* a címe – karácsonyi történetet ír le. Az *Egy hírhedett kalandornak* van egy *Karácsonyjéj* című, *A lélekidomárnak* pedig egy *A karácsonyfa alatt* című fejezete. *A három márványfej* XIII. fejezetében a bogumilok karácsonya esik nem szokványos időpontra, de a *Szabadság a hó alattban* és *A jövő század regényében* is – a felsorolás nem teljes – fontos dolgok történnek karácsonykor.¹

A karácsonyi novelláknak azonban – az 1893-as, *A háromszínű kandúr* kivételével, bár ezt jobb, ha nem hívjuk „karácsonyi novellának” – nem csak tematikus kapcsolatai vannak egymással és a Jókai-regények karácsony-motívumaival. A *karácsonyi novella* egy sajátos, irodalmi sajtóműfaj, az ünnephez kapcsolódó tárcanovella. Jókai karácsonyi novellái jól megtervezett sorozatként jelentek meg, a *Koldus-gyermek*, *A karácsonyi dolgozó* és a *Melyiket a kilenc közül?* a *Vasárnapi Ujság* 1854, 1855 és 1856-os évfolyamaiban, az évfolyamok utolsó előtti, 51. számaiban, vagy az 51. szám karácsonyi mellékletében, a *Sylvester éjszakák* pedig a *Hölgyfutár* 1858. január 2-i, szombati számának címloldalán. (A *Vasárnapi Ujság* 1857-es karácsonyi számában nem jelent meg Jókai-novella.)

A hetilapok év végi, karácsonyi tematikájú számai, mellékletei igazi családi lapok. A *Vasárnapi Ujság* – talán hangsúlyosabban is, mint a *Hölgyfutár* – egyszerre kínált olvasnivalót a férfiak és a nők, polgári olvasóközönségnek, de az év végi számok a fiatalabb, gyerekolvasókat is megszólították. Jókai az imént említett négy elbeszélésből hármát, a *Koldus-gyermek*et, *A karácsonyi dolgozót* és a *Sylvester éjszakákat* később beválogatott az először 1873-ban,² majd később több, bővített kiadásban³ is megjelent *Kis Dekameron*-jába, az alcíme szerint *Válogatott beszélyek a serdülő ifjúság számára kiszemelve és itt-ott módosítva* című gyűjteményébe: a Hans-Heino Ewers által meghatározott gyerekirodalmi szövegtípusnak arra a klasszikus változatára szolgáltatva ezzel szép példát, amikor az eredetileg felnőtteknek – vagy pontosabban a legszélesebb, minden nemű és korú, *all-age* olvasói csoportoknak – szánt irodalmi műveket a könyvpiac, ez esetben az író közreműködésével, ifjúsági irodalomként kezdi címkézni.⁴ Érdekes ugyanakkor, hogy a

1 A *Szabadság hó alattban* a *Névtelen embernek névtelen asszonya* című fejezetben, *A jövő század regényében* II. részében, a *Seprűvonás* című fejezetében.

2 *Kis Dekameron*, írta JÓKAI MÓR. Pest, kiadja Heckenast Gusztáv, 1873. (*A koldus-gyermek*, 222–226. pp., *A karácsonyi dolgozó*, 154–166. pp., *Sylvester éjszakák*, 361–370. pp.)

3 Ld. például: *Kis Dekameron*, írta JÓKAI MÓR, ötödik kiadás, NEOGRÁDY Antal ötvennégy rajzával. Budapest, Franklin-társulat, 1905. (*A koldus-gyermek*, 211–215. pp., *A karácsonyi dolgozó*, 151–163. pp., *Sylvester éjszakák*, 341–350. pp.)

4 EWERS, Hans-Heino: *Literatur für Kinder und Jugendliche*. Paderborn, Wilhelm Fink, 2012. 13–28. skk.

Melyiket a kilenc közül? című elbeszélés viszont Jókai „nagy” Dekameronjának első, azaz a Nemzeti kiadás⁵ XI. kötetében jelent meg.

A *Vasárnapi Ujság*ban kezdődő, majd a *Hölgyfutár*ban folytatódó és váratlanul lezáruló Jókai-sorozat előképe egészen nyilvánvaló. Charles Dickens öt karácsonyi novellája – ezeknél a szövegeknél Dickens következetesen és szó szerint a *novella* műfaji megjelölést használja, s nem a mi *regény*-fogalmunkhoz kapcsolható *novel*-t – a *Christmas Carol* (*Karácsonyi ének*), a *The Chimes* (*Harangszó vagy Szilveszteri harangok*), a *The Cricket on the Hearth* (*Tücsök szól a tűzhelyen*), a *The Battle of Life* (*Az élet csatája*) és a *The Haunted Man and Ghost's Bargain* (*A kísértet-látó ember*) önálló, száz–százötven oldalas füzetekben, 1843, 1844, 1845, 1846 és 1848 karácsonyára jelentek meg.⁶ Hogy Dickens lehetett Jókai mintája, kiderül abból is, hogy a *Vasárnapi Ujság* 1856. január 27-i számában – 1855–56-ban a betegeskedő Pákh Albert helyett éppen Jókai volt a lap szerkesztője – rövid életrajzot közölt Dickens (Boz) Károlyról.⁷

Dickens a karácsonyi könyvsorozatának ötletét állítólag a Washigton Irving *Sketch-book*ájában, 1820. január elsején megjelent karácsonyi tárcanovellákból (*Christmas, Christmas Eve, Christmas Day, Christmas Dinner*)⁸ merítette, amelyekben az amerikai író hosszasan értekezik az ünnep szépségeiről és ellentmondásosságáról.

Dickensnek viszont aligha lehetett minta, hiszen az ő novelláival egy időben publikálta Hans Christian Andersen is karácsonyi témájú mese-novelláit: közülük éppen 1844. december 21-én jelent meg a *Grantræet* (*A fenyőfa*), 1845 elején pedig újra, a *Sneedronningennel* – vagyis a *Hókirálynővel* – egy kötetben; 1845 decemberében pedig a *Den Lille Pige med Svovlstikkerne* (*A kis gyufaárus lány*), a *Trykt i Dansk Folkekalender* 1846-ra szóló kötetében. Ne felejtjük, hogy mindkét mese-novella 1858-ra dátumozva, de 1857 végén már olvasható magyarul, Szendrey Júlia fordításában.⁹

Hogy közelebbi példát is említsek, Adalbert Stifter *Der heilige Abend* című elbeszélését a bécsi *Die Gegenwart* (*Politisch-literarisches Tageblatt*) közölte, 1845. december 20. és 27. között négy folytatásban: ennek 1853-as átdolgozását ismerjük jobban *Bergkristall* (*Hegyikristály*) címen.¹⁰

Dickens *Karácsonyi énekének* első magyar fordítását már a *Vasárnapi Ujság* 1856-os életrajzi összefoglalója is említi, *Egy karácsony éji történet* címen. A *Christmas Carol* magyarul először Kolozsváron jelent meg, még 1846-ban, de nem a *Vasárnapi Ujság* által említett, hanem *Karácson-éj – Kísértetes beszély* címen, és a kolozsvári evangélikus-református főiskola fiatal természettan-tanára, a későbbi református püspök, Nagy Péter volt a fordító. Nagy Péter fordítása akár az angol eredetiből is készülhetett, de valószínűbb, hogy az ifjú teológus és természettanász az 1842–44-es göttingeni egyetemi éveinek

5 *Dekameron. Száz novella*, írta JÓKAI MÓR, I. rész. Budapest, a Révai-testvérek kiadása (*Melyiket a kilenc közül?*, 297–303. pp.)

6 Az első kettő a Chapman & Hall londoni kiadónál, a többi ugyancsak Londonban, Bradbury & Evansnél.

7 *Vasárnapi Ujság*, III. évf. (1856. január 27.) 4. sz. 1. p.

8 Az amerikai füzetekenkénti kiadás 1819–1820 folyamán jelent meg a C. S. van Winkle kiadójánál, az első két kötetes kiadás már Angliában, 1820-ban, a Burlington Arcade-nél és John Murray kiadójában.

9 *Andersen meséi*. Ford. SZENDREY JULIA. Pest, 1858, kiadja Lampel Róbert (*A fenyőfa*, 6–21. pp., *A kis gyufaárus leányka*, 112–117. pp.)

10 Magyarul: *Hegyikristály. Két régi osztrák karácsonyi történet*. Ford. TANDORI DEZSŐ. Eri Kiadó, Budapest, 2005. 37–110. pp.

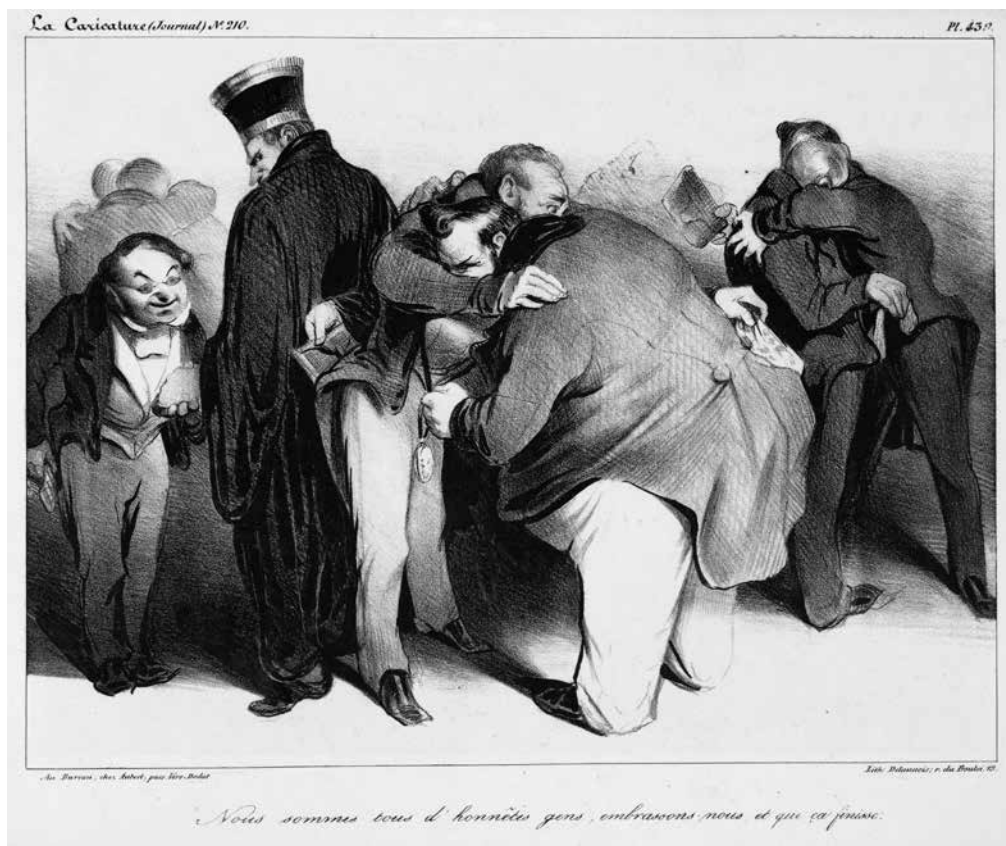
hozta magával, vagy küldette maga után a lipcsei Johann Jacob Weber kiadójánál megjelenő Boz-sorozat 1844-ben – vagyis alig egy évvel a londoni kiadás után! – megjelent 53. füzetét, amely a *Christmas Carol* Edward Aubrey Moriarty által készített német fordítását tartalmazta, *Der Weihnachtsabend* címen.

A Dickens-, Andersen-, Stifter- és a Jókai-novellák első megjelenéseinek karácsonyra való időzítése a novellák társadalompolitikai-közéleti funkcióját is felfedik. A hagyományosan teológiai tartalmú ünnep a XVIII–XIX. század fordulóján lesz elvilágiasodó családi ünnep, s kezd szociológiai, sőt társadalom-kritikai tartalmakkal telítődni. Claude Lévi-Strauss egy 1951-es, *Karácsony-apó kivégzése* című cikkében¹¹ fejti ki nézeteit, egy akkor nagy sajtóvisszhangot kapott esemény kapcsán a modern karácsony kettős, egyszerre vallásos és elüzetiesedett természetéről: egy francia vidéki városka plébánosának vezetésével tizenéves fiúk, a karácsony keresztény tartalmának visszavételét demonstrálandó, a templomban, nyilvánosan elégettek egy télapónak öltöztetett bábút. A normasértő templomi rítus éppen azért tekinthető „túlkapásnak” – mondja Lévi-Strauss, mert megkérdőjelezi a katolikus egyháznak azt az akkor már több mint félévszázados törekvését, amely éppen az evangéliumi történetekre való hivatkozással teológiai tartalmat igyekezett adni a polgárisult családi ünnepnek.¹² Kétségtől, a XVIII–XIX. század fordulóján a nyugati világban, így német nyelvterületen is megerősödött a karácsonyi ünnepkör karneváli, fesztivál-jellege, a falusi életmódban még csak-csak, de az urbánus környezetben nehezen indokolható munka-elhagyás, a karácsonyfa-állítás (az első magyar karácsonyfát Brunszvik Teréz grófnő állította 1824-ben), az ajándékozás és a karácsonyi vásárok, a *Weihnachtsmarkt*ok kialakuló szokásaiban, a szűk, kiscsaládi körben megült ünnep polgári jellegében nem nehéz persze felfedezni – a tanulmányában Lévi-Strauss hivatkozik elődjére – a durkheimi elemi vallási formák háziasított és az evangéliumi történet profanizált elemeit.¹³ (Ahogy azt sem, hogy a karácsony elpolgárisodása a XIX. századi vallási-etnikai-társadalmi asszimiláció egyik hatékony eszköze is volt.) Lévi-Strauss – nem hivatkozik ugyan rá, de például Washington Irving néhány ironikus kiszólásával nagyon is összhangban – arra hívja fel a figyelmet, hogy a család ünnepévé vált és utóbb a keresztény felekezetek által is türt és támogatott karácsony tartalmát tekintve *kirekesztő* is, hiszen azok a társadalmi csoportok, amelyek nem képesek előállítani az ünnep megtartásának polgári rekvizitumait (Andersen karácsonyfájától Dickens karácsonyi pulykájáig), vagy valamilyen oknál fogva nem családi kötelékben, vagy nem ép családban élnek (mint Ebenezer Scrooge, a gyufaárus leányka vagy Jókai cipésmestere, aki egy személyben, az elbeszélés szövege is így említi, kilenc gyerekének *anyja* is), átmenetileg, az ünnep idejére megszűnnek a társadalom tagjaivá válni. Ha

11 Claude LÉVI-STRAUSS: *Le Père Noël supplicé*. Les Temps Modernes, VIII. évf. (1952) 77. sz. 1572–1590. pp. Elektronikus kiadása: http://classiques.uqac.ca/classiques/levi_strauss_claude/pere_noel_supplie/pere_noel_supplie_texte.html

12 XIII. Leó 1893-ban kezdeményezte, hogy a karácsony utáni első vasárnapot a *Szent Család* ünnepének szenteljék.

13 Émile DURKHEIM: *A vallási élet elemi formái*. L'Harmattan, Budapest, 2004. Durkheim könyvében elsősorban Ausztrália őslakosainak hiedelmeivel foglalkozik, a záró, *Konklúzió* című fejezetben (377–401. pp.) olvashatók főképpen azok a megállapításai – a társadalmi normák, sőt a tudományos gondolkodás vallási formákból való eredeztetéséről –, amelyek Lévi-Strauss gondolatmenetének inspirálói lehettek.

közelebről nézzük, már az evangéliumok is tartalmazzák a kirekesztés motívumát: József és Mária nem találnak szállást éjszakára Betlehemben, minden ház ajtaja bezárul előttük, csak az istállóban kapnak bebocsátást éjszakára. A karácsony (öntudatlan) agressziója persze – éppen a szűk családi körbe való be-, és a világtól való elzárkózás gesztusa miatt – társadalmi szinten láthatatlan: lényegében éppen a társadalom, a társadalom intézményeinek, az államnak a működése és hálózatszerúsége függesztődik fel a modern, polgári karácsonyi ünnepek idejére.

Az irodalom, egészen konkrétan a *karácsonyi novella* mint irodalmi és sajtóműfaj – sőt, az 1840-es évekre gondolva ezt akár valamiféle társadalomkritikai, *Vormärz-jelenségnek* is láthatjuk – éppen ezért igyekszik a társadalom rossz közérzetének megszólaltatójaként, a karácsonyt ünneplő és az ünnepelni vágyó, de az ünnepből kirekesztett társadalmi csoportok közötti mediátorként viselkedni. Talán nincsenek is alkalmasabb médiumok erre az 1840–50-es években, mint a heti- és napilapok, vagy a kalendáriumok. Hogy a hetilapnak van évi 51-edik és 52-edik száma, hogy december 20. és 27. között egy bécsi napilapnak négy száma is megjelenik, önmagában demonstrálja, hogy a XIX. századi polgár számára, a hétköznapi világ teljes leállításának, a társadalom „tetszhalálának” napjaiban – a keresztény gyülekezetek, közösségek mellett vagy *helyett* – a polgári sajtó pótolja a társadalom különálló részeit összekötő gazdasági, kulturális és más érdek- és értékhalózatot.

A *karácsonyi novella* azonban éppen ezek miatt a tulajdonságai miatt olyan elbeszélői, stílári megoldásokat mutat, olyan provokatív, bombasztikus ellenpontozással dolgozik, amely könnyen az egyéni és társadalmi büntudat érzélgősséggel való elfedésére csábítja

az 1840-es évek „önkritikai realizmusának” íróit és utánczóit. A *karácsonyi novella* ebben feltehetőleg a szentimentális-romantikus irodalom előzményének, a XVIII. századi vallásos, erkölcsnemesítő irodalomnak az örököse, illetve a korábbi irodalmi ízlést képviselő didaktikus erkölcsrajzzá, *Sittengeschichté*-vé változhat vissza. (Maga a klasszikus, dickens-i karácsonyi novella is válhat *giccsé*, az irodalmi kánonban és a hatástörténetben, de ez alól a vád alól az eredeti Dickens- vagy Stifter-elbeszélést a körültekintő, irodalomtörténeti nézőpont mindig fel kell, hogy mentse.) Úgy gondolom, hogy a négy Jókai-novella közül is kettő, a *Koldus-gyermek* és *A karácsonyi dolgozó*, bizony, giccs: de hát a giccs Hermann Broch, Adorno és Horkheimer szerint „nem esztétikai kategória”.

Ráadásul mindkét novella „utánérzésnek” is tűnik. A *Karácsonyi dolgozó* főhőse, a nagykereskedő-uzsorás Csalavéri, dolgozik a nagy ünnepen is, „mintha ő érte nem is született volna a Megváltó e napon.”¹⁴ Ő a magyar Ebenezer Scrooge. (A kálvinista teológus Nagy Péter *Ébedmémlekek*nek hívja, hogy hívei „a király szolgája” jelentésű, beszélő névvel Scrooge megváltásának teologizáló történetét közvetlenebbül értelmezhessek: a dickens-i „a király kőoszlopa” jelentésű Ebenezer a magyar fordító alighanem homályosabbnak ítélte.) Csakhogy, míg Dickensnél az érzelmesség mögött, Scrooge három álmában az irónia kapja a legfontosabb szerepet, addig Jókainál Csalavéri bűnéért példázatszerűen bűnhődik: börtönbe kell mennie, az összeharácsolt és a Városligetben elásott vagyonát kikaparják a földből és a kincsesládát csupa kavicssal megtöltve visszatemetik. A tulajdon kocsisa volt a „tettes”, aki annak idején megleste Csalavérit a ligetben, s aki a pénzből elvette kifizetetlen éves bérét, a többit pedig szétosztotta Csalavéri cselédei között; s Flóra, Csalavéri gyámleánya, akinek a nagykereskedő szintén elsikkasztotta a hozományát, ő is visszakapta a kincsből vagyonának „tizedrészét”. Csalavéri kiszabadul, kimegy a ligetbe és csak köveket talál a ládában. Ebbe beleőrül, kavicsokat dugdos a zsebébe, járja Pestet és alamizsnaként osztogatja a kavicsokat a koldusoknak. Vezekel, értéktelen kövekkel kompenzálja az általa megkárosított világot – mintha tényleg csak a jótékonykodásnak ez a „szép” *gesztusa* lenne a fontos és nem az értéke –, hogy aztán inkognitóban meglátogassa Flóra tisztesszegénységben élő családját, s aztán felakassza magát – mint egy pesti Júdás – egy városligeti fára.

A *Koldus-gyermek* története mögött Andersen „gyufaárus leánykájának” története van. „Az apját leütötte a hajókötél, a vízbe fulladt. Az anyja mosóné volt, éjszakai munkában meghűtötte magát, forró lázt kapott, meghalt.” – kezdődik a Jókai-elbeszélés. Életképi naturalizmus. Jézus születésnapja van – és szörnyű hideg: aznap még a süteményárus néni sincs kint a téren, a kis gyermek éhes, fázik és imádkozik: „S a nagy Megváltó meghallá kis szolgája kérését, és elvette őt magához, a kit senki sem tartott magáénak a földön. Ott elaludt a kis gyermek és felébredt – a mennyországban... / Ti, kik vigadtok s örültök szent Karácsony napján, emlékezzetek meg azokra, a kik éheznek és szomorkodnak!...”¹⁵ – így fejezi be, meglehetősen bibliai tónusban az elbeszélést Jókai. Semmi anderseni rejtély, semmi fény-metafora, és nem az álomban látott nagymama viszi a mennyekbe Jókai kis árváját, mint Andersen leánykáját.

Előzménynek pedig ott van még Eötvös Józsefnek az 1835-ös *ellen-Aurorában* („folytatják többben”) megjelent románca a *Megfagyott gyermek*,¹⁶ s ennek előzményei, az 1824

14 *Kis Dekameron*, 1873. 154. p.

15 *Kis Dekameron*, 1873. 222., ill. 226. pp.

16 *Ellen-Aurora*, 1835. 40–43. pp. A lapot az *Aurorát* szerkesztő Bajzával nézeteltérésbe keveredett szer-

és 1854 közötti német ballada-antológiákban és irodalmi lapokban megjelent *Waise an der Mutters Grab*-típusú versek, dalok sokasága,¹⁷ morva népballada németül, vagy az Edmund Lobedanz által kiadott dán-norvég népdalgyűjtemény középkorinak mondott darabjai, köztük a *Svend Dyring* című ballada, ahol a főhős gyermekei az új feleség tiltása, és a zord téli idő ellenére látogatják meg halott édesanyjuk sírját és az anya magával viszi őket a túlvilágra.¹⁸ (Persze, emlékezzünk rá, Hamupipőke is az édesanyja sírjához jár ki a temetőbe Grimmék mesegyűjteményében.)

Hogy a Jókai-novella és az Eötvös-románccal hasonlósága mennyire feltűnő, azt bizonyítja az Erdélyi Indali Péter 1862-ben megjelent, „a protestans algymnasiumok I. és II. osztályai és az ezekkel párhuzamban álló reál iskolai osztályok számára” készült *Magyar olvasó-könyve*, amelyben – ha a tanító tartotta a tanmenetet –, a karácsonyra ütemezett olvasmányok között a 49–53. oldalakon, egymás után a *Megfagyott gyermeket*, Jókai *Koldus-gyermekeit* és Rozgonyi János, beszteri református lelkész egy karácsonyi gyermek-imáját olvashatták a diákok.¹⁹

A Melyiket a kilenc közül? – akár *Karácsonyi ének* is lehetne a címe – azonban remekül írja újra a Scrooge-figurát. Az elbeszélés feltehetőleg azért nem került be Jókai ifjúsági válogatásába, mert mégiscsak benne van az a gyerekolvasók számára nyugtalanító mozzanat, hogy a csizmadiamester egy pillanatra elbizonytalanodik és mégiscsak lemondana az egyik gyerekéről, hogy némi pénzhez jusson, s hogy az emeleten lakó magányos, gazdag úrnak is legyen családja. A szegény mondana le valamiről a gazdag javára. Aztán számolgatni kezd – ez az igazi, többfelé Jókai-féle ironia egyik legszebb példája –, sorra veszi a legnagyobbtól a legkisebbig, aztán a legkisebbtől a legnagyobbig a gyerekeket, és nem tud választani. Végül kiegyeznek az úrral, hogy legalább ne énekeljen a család karácsony estéjén. János mester elteszi a bankót, de csakhamar kopogtat a háziúr ajtaján: „... had énekeljek én, mikor nekem tetszik: mert az több ezer forintnál. / Azzal letette a bankót s nyargalt vissza az övéihez, sorba csókolta valamennyit, sorba állítá orgonasíp gyanánt, közéjük ült alacsony székére, s rákezdték tiszta szívből újra: / »Krisztus urunknak áldott születésén.« / S olyan jó kedvük volt, mintha övék volna a nagy ház. / A kié pedig volt az a nagy ház, nagy egyedül járt kilencz szobáján keresztül, s gondolkozott magában, hogy mi örülni valót talál más ember ebben a nagy unalmas világban.” Ez a novella vége. Az *orgonasípok* és a *nagy ház* metaforáin hosszasan eltöprenghetünk, s mesteriek Jókai fókuszváltásai – néha elég egy „unalmas” jelző hozzá –, amelyekben, váratlanul hol János mester, hol a háziúr nézőpontjával és lelki krízisével kénytelen azonosulni az olvasó.

A *Hölgyfutárban*, 1858. január elején megjelent *Sylvester éjszakák* igazából egy virtuóz retorikai szerkezetű, miniatűr memoár: alcíme szerint *Emlék*. Főszereplője Petőfi Sándor, illetve Petőfi *emléke*. 1822 Szilveszter éjszakáját, 1844 utolsó napját – *Az egy telem Debrecenben* Petőfi-vers „cselekményének” idejét,²⁰ 1846. december 31-ét, a Tízek

zók adták ki.

17 Vö. a *Hermes* című évkönyv 1824-es számával: 111–113. pp.

18 *Album nordgermanischer Dichtung I.* Deutsch und mit biographisch-literarhistorischen Notizen von Edmund Lobedanz, Leipzig, Albert Fritsch, 1868. 328–331. pp.

19 *Magyar olvasó-könyv a protestans algymnasiumok I. és II. osztályai és az ezekkel párhuzamban álló reál iskolai osztályok számára.* Szerkeszté ERDÉLYI INDALI Péter. Pest, kiadja Heckenast Gusztáv, 1862.

20 Itt Jókai – talán szándékosan? – téved: az *Életképek* 1845. március 29-i számában megjelent Petőfi-vers

társasága évbúcsúztató estéjét és 1857 utolsó éjszakáját – „Alacsony domb a hegy alatt. Százan is fekszenek tán abban? / Nincsen emlék, nincs ültetett virág rajta, távol minden úttól, ember nem botlik bele.” – egy-egy rövid életképben villantja fel Jókai. Petőfi mint irodalmi *messiás* jelenik meg: „ma született új csillaga a földnek, aki ragyogni fog egykor, hogy egész nemzete melegszik sugarainál...” Lényegében ez a karcolat a Petőfi-, pontosabban a Petőfi-Jókai-kultusz egyik kezdeményező szövege is. Jókai a *Kis Dekameron* végére is odateszi.

Ennek a novellának kivételesen nem az előzménye érdekes, hanem az utóhatása. Kosztolányi Dezső 1923-as novellája, a *Nyugat* januári, a Petőfi-centenáriumnak szentelt számában megjelent *Petőfi Sándorka*.²¹ (Itt még *Régi, titkos éj* címen, tizenkét képben.) Kosztolányit egészen nyilvánvalóan a Jókai-*emlék* inspirálta, gyerekkorában egészen bizonyosan olvasta a *Kis Dekameron*ban. Tőle vette az életkép-sorozat formáját, nála azonban nem az idő, hanem a helyszínek választják el a zsánerképeket; a nézőpontváltásokat követve társadalmilag egyre mélyebbre, s ugyanakkor, etikai vagy profán-üdv történeti értelemben egyre magasabb „helyekre” vezeti az olvasót. Ferenc császár, Metternich kancellár, Széchenyi Stefi gróf és mágnás-barátai, a beamterek-kereskedők-jurátusok szilveszter estéjéről olvasunk, hogy majd a vidéki kunyhókat és kúriákat, a kiskőrösi, úttalan pusztát és az újszülött, krisztusi jelzővel illetett Petőfit lássuk meg: „Alszik mindenki, császár, kancellár, gróf, beamter, jurátus, nemes kisasszony s belefáradva dacos sírásába, édesdeden szunnyad a *kisded* is (sic! – HZ), ki megszületett és minden érlökésére nő, csodálatosan, csodává épül. / Lélegzése már olyan, mint az életé és benne van a világ.”

Elhangzott: „...Az én gyöngye oldalam” – Jókai Mór novellisztikája című tudományos konferencián Balatonfüreden, 2016. december 2–3-án.

feltehetőleg az egy évvel korábbi, 1843–44-es télre utal. Megírását a Petőfi-kiadások 1844 nyárutójára teszik. Jókai a megjelenés dátumának ismeretéből indulhatott ki. Hankiss János megjegyzése szerint a vers keletkezése legalább annyira hozható összefüggésbe személyes élményekkel, mint a *Le petit homme gris* című Béranger-versnek az *Egy telem Debrecenben* szövegén is felismerhető közvetlen hatásával. Vö. *Petőfi Sándor Összes Művei. Költemények 2.* Kritikai kiadás. S. a. r. KISS József – RATZKY Rita – SZABÓ G. Zoltán. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 404–408. pp.

21 V.m.ö.: HORVÁTH Mária: *Szerkezet és stílus. Kosztolányi Petőfi Sándorka című novellájának elemzése.* In: *Nyelvőr*, CXVI. évf. (1992) 3. sz. 308–312. pp.